

IGLÓI ENDRE
MISLEY PÁL

ДРЕВНЕРУССКАЯ
ХУДОЖЕСТВЕННАЯ
ПРОЗА

RÉGI OROSZ
SZÉPPRÓZA

MÁSODIK KIADÁS

TANKÖNYVKIADÓ, BUDAPEST, 1979

Повесть о Петре и Февронии Муромских

Есть в Русской земле город, называемый Муром¹. Рассказали мне, что правил им когда-то добрый князь, по имени Павел. Ненавидя всякое добро в роде человеческом, дьявол наслал в терем княгини Павловой летучего змея — обольщать ее на блуд. Когда находило на нее это наваждение, она видела его таким, каков он есть, а всем, кто входил в это время к княгине, представлялось, что это князь сидит со своей женою. Прошло немало времени, и жена князя Павла не утаила, рассказала мужу все, что было с нею, потому что змей тот уже насиловал ее.

Князь задумался, что сделать со змеем, и не мог придумать. Потом сказал жене:

— Сколько ни думаю, не могу придумать, как мне справиться с этим нечистым духом. Я той смерти не знаю, какую ему можно учинить. Вот как мы сделаем. Когда будет он с тобою говорить, спроси-ка ты хитро и лукаво его самого об этом: не знает ли этот оборотень-змея, от чего ему смерть суждена. Если ты это узнаешь и нам поведаешь, то не только избавишься от его гнусного дыхания и осквернения, о котором мерзко и говорить, но и в будущей жизни умилиставишь к себе неподкупного судию — Христа!

Княгиня обрадовалась словам своего мужа и подумала: «Хорошо, когда б это сбылось».

Вот прилетел к ней оборотень-змея, она заговорила с ним о том, о другом лъстиво и лукаво, храня в памяти своей добрый умысел, и когда он расхвастался, спросила смиренно и почти-тельно, восхваляя его:

— Ты ведь все знаешь, наверное и то знаешь, какова и от чего суждена тебе кончина?

Muromi Pjotr és Fevronyija története

Van az orosz földön egy Murom nevű város. Mesélik, hogy valamikor egy Pavel nevű jó fejedelem volt az uralkodója. Az emberben minden jót gyűlölő sátán Pavel hitvesének a szobájába egy repülő sárkányt küldött, hogy csábítsa paráznságra a fejedelemasszonyt. Amikor ez a kísértő megjelent, az asszony olyannak látta, amilyen valójában volt, másoknak viszont, akik ebben az időben a fejedelemasszonyhoz bementek, úgy tetszett, mintha maga a fejedelem látogatta volna meg hitvesét. Egy idő múltán Pavel felesége nem titkolta el a történeteket, mindent elmesélt férjének, mivel a sárkány már erőszakoskodott vele.

A fejedelem töprengett, hogy mit is csináljon a sárkánnyal, de semmi sem jutott az eszébe. Majd így szólt feleségéhez:

— Akárhogyan is töröm a fejem, nem tudom kitalálni, hogyan számoljak le evvel a tisztátalan lélekkel. Nem tudom, milyen halállal lehet elveszejteni. Csináljuk ezért a következőt. Ha legközelebb beszélget veled, ravasz és csalafinta módon tudakold meg: nem tudja-e ez az emberbőrbe bújt sárkány, hogy mitől hal meg. Ha ezt kiseded belőle, és elmondod, nemcsak undorító lihegésétől és további mocskolódásától szabadulsz meg — amiről még beszélni is utálatos dolog —, hanem az eljövendő életben is kiengeszteled a megvesztegethetetlen bírót — Krisztust!

A fejedelemasszony megörült férje szavainak, és arra gondolt, hogy milyen jó lenne, ha mindez így történne.

Amikor azután az emberbőrbe bújt sárkány legközelebb ismét meglátogatta őt, hízelgően és ravaszul elbeszélgetett vele erről-arról, eszében tartva a jóra vezető szándékot, s amikor a sárkány kérkedni kezdett, az asszony, dicsérve őt, szelíden és tiszteletteljesen megkérdezte tőle:

— Mivel te mindent tudsz, biztosan azt is tudod, milyen lesz a halálad, és mi okozza végzetedet.

И тут великий обманщик сам был обманут лестью красивой женщины, — и сам не заметил, как выдал свою тайну:

— Смерть мне суждена от Петрова плеча, от Агрикова меча²!

Княгиня, услышав эту загадку, твердо запомнила ее и, когда змей улетел, пересказала мужу, как он ей ответил. Князь выслушал и задумался, что это значит: «смерть от Петрова плеча, от Агрикова меча?»

Был у него родной брат, князь, по имени Петр³. Призвал он его в ближайшие дни и рассказал о змее и его загадке. Князь Петр, услышав, что змей назвал его именем того, кто с ним покончит, мужественно решился одолеть его. Но смущала его мысль, что ничего не знает он об Агрикове мече.

Он любил молиться в малолюдных церквах. Пришел он как-то один в загородную церковь Воздвижения, что в женском монастыре. Тут подошел к нему подросток, служка церковный, и сказал:

— Князь! Хочешь, покажу тебе Агриков меч?

Тотчас вспомнил князь о своем решении и поспешил за служкой:

— Где он, дай взглянуть!

Служка повел его в алтарь и показал щель в алтарной стене между кирпичами: в глубине щели лежал меч. Доблестный князь Петр достал этот меч и вернулся в княжий двор. Рассказал он брату, что теперь он уже готов, и с того дня ждал удобного времени — убить летучего змея.

Он каждый день приходил спросить о здравии брата своего и заходил потом к снохе по тому же чину.

Раз побывал он у брата и сразу от него пошел на княгинину половину. Вошел и видит: сидит с княгинею брат, князь Павел. Вышел он от нее и повстречал одного из свиты князя:

— Скажи мне, что за чудо такое: вышел я от брата к снохе моей, оставил его в своей светлице и нигде не задержался, а вхожу к княгине, он там сидит; изумился я, как же он раньше меня успел туда?

Приближенный князя отвечает:

— Не может этого быть, господин мой! Никуда не отлучался князь Павел из покоев своих, когда ты ушел от него!

С еkkор а нагý чалóт а шéп аsshонý hízelgéssel csapdába ejtette; а сáркáны maga sem vette észre, hogy elárulta titkát:

— Pjotr karjától, Agrik kardjától fogok meghalni.

А fejedelemasszony jól emlékezetébe véste ezt a titkot, s amikor а сáркáны elrepült, elmondta férjének, amit hallott. А fejedelem meghallgatta, és elgondolkodott azon, hogy vajon mit jelentenek ezek а szavak: „Pjotr karjától, Agrik kardjától jó а halál.”

А fejedelemnek volt egy öccse — Pjotr. Pavel nemsokára magához hívatta, mindent elmondott neki а сáркáныról, és idézte talányos szavait is. Amikor Pjotr meghallotta, hogy а сáркáны őt jelölte meg elpusztítójának, férfiasan elhatározta, hogy végez is vele. De zavarta az а gondolat, hogy semmit sem tud az Agrik-kardról.

Pjotr szeretett csendes templomokban imádkozni. Egy alkalommal elment а Szent Kereszt Felmagasztalásának templomába, mely egy kolostorban volt а városон kívül. Itt odament hozzá egy kamasz korú egyházi szolga, és így szólt:

— Fejedelem! Ha akarod, megmutatom néked Agrik kardját.

А fejedelemnek abban а pillanatban eszébe jutott elhatározása, és а szolgát követve így szólt:

— Hol van? Gyerünk, megnézem!

А szolga az oltárhoz vezette, és annak falában а téglák között egy résre mutatott: а mélyedésben ott feküdt а kard. А dicső Pjotr herceg fogta ezt а kardot, és visszatért vele а fejedelmi palotába. Közölte bátyjával, hogy már készen áll а leszámolásra. Ettől а perctől csak az alkalmas időt várta, hogy megölje а repülő сáркányt.

Naponta felkereste bátyját, érdeklődött egészségéről, majd hasonló szándékkal felkereste sógornőjét is.

Egyszer, amikor meglátogatta а bátyját, bement а fejedelemasszony lakosztályába is. Belép és látja: а fejedelemasszony mellett ott ül а bátyja — Pavel. Rögvest eltávozott onnan, és megkérdezte а fejedelem egyik udvaroncát:

— Mondd, miféle csoda ez: előbb bátyámat а szobájában felkerestem, s tőle mindjárt а sógornőmhöz mentem. Ahogy belépek szobájába, hát látom, а fejedelem is ott ül; elcsodálkoztam, hogyan érhetett oda előbb, mint én?

А fejedelem embere így válaszolt:

— Uram! Ez lehetetlen. Pavel fejedelem sehová se távozott а szobájából azóta, hogy te elmentél tőle!

Тогда князь Петр понял, что это колдовство лукавого змея. Пошел опять к старшему брату и спрашивает:

— Когда ты вернулся сюда? Я от тебя вот только что ходил в покои княгини твоей, нигде ни на минуту не задерживался и, когда вошел туда, увидел тебя рядом с нею. Я был изумлен, как ты мог оказаться там раньше меня. Оттуда сразу же пошел я сюда, а ты опять, не понимаю как, опередил меня и раньше меня здесь оказался.

Тот же говорит:

— Никуда я из горницы своей не выходил, когда ты ушел к княгине, и сам у нее не был.

Тогда князь Петр объяснил:

— Это чары лукавого змея: он передо мною принимает твой образ, чтобы я не подумал его убить, почитая тебя, своего брата. Теперь уж ты отсюда никуда не выходи, а я пойду туда биться со змеем, и если бог поможет, так и убью лукавого змея.

Взял он заветный Агриков меч и пошел в покои своей снохи, опять увидел возле нее змея в образе брата, но теперь он был уже твердо уверен, что это не брат, а оборотень-змей, и поразил его мечом. В тот же миг змей принял свой настоящий вид, забился в предсмертных судорогах и издох. Но струи крови чудовища обрызгали тело князя Петра, и от этой поганой крови он покрылся струпьями, потом язвами и тяжело заболел. Он призывал всех врачей своего княжества, чтобы исцелили его, но ни один не мог его вылечить.

Прослышал он, что в Рязанской земле много лекарей, и велел отвезти себя туда, потому что болезнь его очень усилилась и он не мог уже сидеть на коне. Привезли его в Рязанскую землю и разослал он свою дружину во все концы искать лекарей.

Один из его дружинников завернул в деревню Ласково. Подъехал он к воротам какого-то дома, — никого не видно; взошел на крыльцо, — словно никто и не слышит; открыл дверь и глазам не верит: сидит за ткацким станком девушка, одна в доме, а перед нею скачет-играет заяц.

Pjotr ekkor megértette, hogy a ravasz sárkány varázslatáról van itt szó. Megint felkereste bátyját, és megkérdezte:

— Mikor jöttél ide vissza? Hiszen alighogy tőled a fejedelemasszonyhoz mentem — sehol egy percet sem késlekedve —, a szobájába belépve ott láttalak hitveseddel. Csodálkoztam, hogyan kerültél oda előbb, mint én. Onnan rögvest visszajöttem ide, s te ismét, nem értem, hogyan, megelőztél.

Pavel így válaszolt:

— Amióta eltávoztál tőlem a fejedelemasszonyhoz, sehová nem mentem a szobámból, tehát nem voltam nála sem.

Ekkor Pjotr megtalálta a történetek magyarázatát:

— Ez az álnok sárkány varázslata: előttem a te képedben jelenik meg, nehogy eszembe jusson megölni téged, a fivéremet. Most aztán sehová ne távozz innen, én meg megyek, megverekszem a sárkánnyal, s ha Isten is megsegít, meg is ölöm az álnok kísértőt.

Pjotr fogta a féltve őrzött Agrik-kardot, bement a sógornője hálószobájába, ahol bátyja képében ismét ott találta a sárkányt. De Pjotr ekkor már biztos volt abban, hogy ez nem a bátyja, hanem az emberi alakot öltött sárkány, s ezért kardjával lesújtott rá. A sárkány abban a pillanatban felöltötte igazi alakját, és görcsös haláltusája után megdőglött. Csakhogy e szörnyeteg patakozó vére befröcskölte Pjotrot, s ettől a tisztátalan vértől a herceg testét ótvárak, majd fekélyek borították el, és súlyosan megbetegedett. Murom valamennyi orvosát összehívatta, de senki sem volt képes meggyógyítani.

Pjotrnak a fülébe jutott, hogy Rjazany földjén sok a felcser, s ezért oda vitette magát, mivel betegsége már annyira elhatalmasodott rajta, hogy nem volt képes megülni a lovat. El is vitték Rjazany földjére, ahol vitézeit szétküldte a szélrózsa minden irányába, hogy kutassák fel a felcsereket.

Egyik vitéze betért egy Laszkovo nevű faluba. Odament az egyik ház kapujához, s bár senkit nem látott, bement a tornácra. De mintha senki nem hallotta volna megjöttét. Ekkor kinyitotta az ajtót, és nem hitt a szemének: egy lányt látott ülni a szövőszék mögött, előtte meg ott ugrált-játszadozott egy nyúl. Senki más nem volt a házban.

И молвит девушка:

— Плохо, когда двор без ушей, а дом — без глаз!

Молодой дружинник не понял ее слов и говорит:

— Где же хозяин этого дома?

Девушка отвечает:

— Отец и мать пошли взаимны плакать, а брат ушел сквозь ноги смерти в глаза глядеть.

Юноша опять не понял, о чем она говорит, удивился и тому, что увидел, и тому, что услышал:

— Ну скажи ты, что за чудеса! Вошел я к тебе, — вижу, работаешь за станом, а перед тобой заяц пляшет. Заговорила ты, — и странных речей твоих я никак не пойму. Сперва ты сказала: «плохо, когда двор без ушей, а дом без глаз!» Про отца и мать своих сказала: «пошли взаимны плакать», а про брата: «сквозь ноги смерти в глаза глядеть», и ни единого слова я тут не понял.

Улыбнулась девушка и сказала:

— Ну чего уж тут не понять! Подъехал ты ко двору и в дом вошел, а я сижу неприбранная, гостя не встречаю. Был бы пес во дворе, почувял бы тебя издали, лаял бы: вот и были бы у двора уши. А кабы в доме моем было дитя, увидело б тебя, как ты через двор шел, и мне бы сказало: вот был бы и дом с глазами. Отец и мать пошли на похороны и там плачут, а когда они помрут, другие над ними плакать будут: значит, сейчас они свои слезы взаимны проливают. Сказала я, что брат мой (как и отец) — бортник⁴, в лесу они собирают по деревьям мед диких пчел. Вот и сейчас брат ушел бортничать, залезет на дерево как можно повыше и вниз поглядывает, как бы не сорваться, ведь кто сорвался, тому конец! Потому я и сказала: «сквозь ноги смерти в глаза глядеть».

— Вижу, мудрая ты девица, — говорит юноша, — а как же звать тебя?

— Зовут меня Феврония.

— А я из дружины муромского князя Петра. Тяжело болеет наш князь — весь в язвах. Он своей рукой убил оборотня, змея летучего, и где обрызгала его кровь змеиная, там и струпья явились. Искал он лекаря в своем княжестве, многие его лечили, никто не вылечил. Приказал сюда себя привезти, говорят, здесь много искусных целителей. Да не знаем мы, как их звать

С эмíгьен шóлт а лáнь:

— Rossz az, ha az udvarnak nincs füle, a háznak nincs szeme!

Az ifjú vitéz nem értette szavait, és megkérdezte:

— Hol van a ház gazdája?

A lány így válaszolt:

— Apám és anyám oda van kölcsönbe sírni, a bátyám meg elment, hogy lába alatt a halállal szembenézzen.

Az ifjú megint csak nem értette, hogy mit mond a lány, csodálkozott azon is, amit látott, s azon is, amit hallott:

— No, mondd csak, miféle csoda ez? Bejöttem hozzád, s látom, hogy dolgozol a szövőszék mögött, előttd meg egy nyúl táncol. Beszélni kezdtd, és különös szavaidat sehogyan sem értem. Előbb azt mondtad: „Rossz az, ha az udvarnak nincs füle, a háznak nincs szeme!” Apádról és anyádról meg azt mondtad, hogy elmentek „kölcsönbe sírni”, bátyád meg oda van, hogy „lába alatt a halállal nézzen szembe”. Egyetlen szavadat sem értettem meg.

A lány elmosolyodott, és így szólt:

— De mi ebben az érthetetlen! Idejöttél az udvarhoz, bejöttél a házba, én meg itt ülök rendbe sem szedve magamat, és nem fogadom a vendéget. Ha az udvaron kutya volna, messziről megérezné jövedeleddet, s ugatna: lám, akkor az udvarnak füle lenne. Ha pedig házamban gyermek is volna, meglátná, ahogyan bejöttél az udvarra, és szólna nekem: így volna a háznak szeme. Apám és anyám temetésre ment, és ott sírnak, s ha majd meghalnak, mások siratják el őket: így tehát most kölcsönbe ontják könnyeiket. Mondtam, hogy a bátyám (és apám is) méhészl, az erdőben a fákról a vadméhek mézét gyűjtögetik. Nos, bátyám most is elment mézet gyűjteni, felmászik a fára, a lehető legmagasabbra, és onnan tekintget lefelé, nehogy leessen, hiszen aki lezuhan, annak vége! Ezért is mondtam: „a lába alatt a halállal néz szembe”.

— Látom, bölcs leányzó vagy — mondja az ifjú —, de hogy hívnak?

— Fevronyijának.

— Én meg Pjotr muromi herceg druzsinájához tartozom. A herceg súlyos beteg — fekélyek borítják a testét. Saját kezével ölte meg az emberbőrbe bújt repülő sárkányt, s ahová a sárkány vére odafröccsent, ott kiütések jelentek meg. Előbb otthon keresett orvost, sokan kúrálták, de senki sem gyógyította meg. Akkor megparancsolta, hogy hozzuk ide, mivel azt mondják, hogy itt sok kiváló gyógyító

и где они живут, вот и ходим, спрашиваем о них!

Феврония подумала и говорит:

— Только тот может князя твоего вылечить, кто себе его потребует.

Дружинник спрашивает:

— Как это говоришь, кто себе потребует князя моего? Для того, кто его вылечит, князь Петр не пожалеет никаких богатств. Ты скажи мне имя его, кто он и где живет.

— Приведи князя твоего сюда. Если он добросердечен и не высокомерен, то будет здоров!

— ответила Феврония.

Вернулся дружинник к князю и все ему подробно рассказал, что видел и слышал. Князь Петр приказал отвезти его к этой мудрой девушке.

Привезли его к дому Февронии. Князь послал к ней слугу своего спросить:

— Скажи, девушка, кто это хочет меня вылечить? Пусть исцелит меня от язв — и получит богатую мзду.

А она прямо и говорит:

— Я сама буду лечить князя, но богатства от него никаких не требую. Скажи ему от меня так: если не буду его супругой, не надо мне и лечить его.

Вернулся слуга и доложил князю все, что сказала девушка. Князь Петр не принял всерьез ее слов, он подумал:

«Как это мне, князю, жениться на дочери бортника?» И послал к ней сказать:

«В чем же тайна врачевства твоего, начинай лечить. А если вылечишь, возьму тебя в жены!»

Посланный передал ей слова князя, она взяла небольшую плошку, зачерпнула из дежи⁵ хлебной закваски, дунула на нее и говорит:

— Истопите вашему князю баню, а после бани пусть мажет по всему телу свои язвы и струпья, но один струп пусть оставит непомазанным. И будет здоров!

И принесли князю эту мазь. И велел он истопить баню, но, прежде чем довериться ее слабодобы, решил князь испытать ее мудрость хитрыми задачами. Запомнились ему ее мудрые речи, которые передал первый его слуга. Послал ей малый пучок льну и велел передать:

van. Csakhogy nem tudjuk, hogy hívják őket és hol laknak, s ezért bejárjuk a fejedelemséget, és érdeklődünk felőlük.

Fevronyija elgondolkodott, és így szólt:

— Csak az gyógyíthatja meg hercegedet, aki magának követeli őt.

A vitéz megkérdezte:

— Hogy érted azt, hogy valaki magának követeli uramat? Attól, aki meggyógyítja őt, Pjotr herceg semmi kincset nem sajnál. Mondd meg a felcser nevét és azt is, hol lakik.

— Kísérd ide hercegedet! Ha jószívű és nem dölyfös, akkor meggyógyul — felelte Fevronyija.

A vitéz visszatért a herceghez, és részletesen beszámolt neki arról, amit látott és hallott. Pjotr herceg megparancsolta, hogy vigyék el ehhez a bölcs lányhoz.

El is vitték Fevronyija házához. A herceg elküldte hozzá szolgáját:

— Mondd, te lány — kérdezte a herceg a szolgálával —, ki akar engem meggyógyítani! Gyógyítson meg a fekélyektől, és akkor gazdagon megjutalmazom.

A lány nyíltan válaszolt.

— Én magam fogom a herceget gyógyítani, de ezért semmiféle ajándékot nem kérek tőle. Ezt mondd meg neki a nevemben: ha nem leszek a felesége, akkor gyógyítani sem fogom őt.

A szolga elment, és jelentette a hercegnek, amit a lány mondott. Pjotr nem vette komolyan a lány szavait. Így gondolkodott:

„Эн, а herceg, hogyan vehetném el a méhészlányát?” Majd ezt üzent Fevronyijának:

„Bármilyen legyen is gyógyító tudományod titka, kezdj hozzá az orvoslásomhoz. Ha majd meggyógyítasz, akkor feleségül veszek!”

A küldönc átadta a lánynak a herceg szavait. Fevronyija fogott egy tálacskát, egy dézsából telemerítette kenyérkovással, ráfűjt, és így szólt:

— Fűtsetek be a hercegnek a fürdőházba, majd fürdés után kenje be testén a fekélyeket és ótvárokat, de egy ótvart hagyjon bekenetlenül, s akkor meggyógyul.

Elvitték a hercegnek a kenőcsöt. Pjotr fürdőt készítettett, de mielőtt kipróbálta volna ezt a gyógyszer, elhatározta, hogy furfangos feladatokkal próbára teszi a lány bölcsességét. Eszébe jutottak a bölcs szavak, amelyeket szolgálja tolmácsolt neki. Küldött a lánynak egy kis csomó lent, és így rendelkezett:

«Если хочет эта девушка супругой моей стать, пусть покажет нам мудрость свою. Если она и вправду мудрая, пусть из этого льна сделает мне рубаху, портки и полотенце за то время, пока я буду в бане париться».

Слуга принес ей пучок льну и передал княжий наказ. Она велела слуге:

— Заберись-ка на эту печь, сними с грядки сухое поленце, принеси сюда!

Слуга послушно достал ей полено. Отмерила она одну пядь и говорит:

— Отсеки этот кусок от поленца.

Он отрубил. Тогда она говорит:

— Возьми эту чурочку, отнеси князю своему и скажи от меня: «За то время, пока я пучок льну очешу, пусть князь из этой чурочки сделает мне ткацкий стан и все снаряды, чтобы выткать полотно ему на белье».

Слуга отнес князю чурочку и пересказал речи девушки. Князь посмеялся и послал его назад:

— Иди, скажи девушке, что нельзя из такой малой чурки в такое малое время столько изделий приготовить!

Слуга передал слова князя. Феврония только того и ждала.

— Ну, спроси тогда его, разве можно из такого пучочка льну взрослому мужчине за то время, пока он в бане попарится, выделать и рубаху, и портки, и полотенце?

Слуга пошел и передал ответ князю. Выслушал князь и подивился: ловко ответила.

После этого сделал он, как велела девушка, помылся в бане и помазал все язвы и струпья ее мазью, а один струп оставил непомазанным. Вышел из бани — и болезни не чувствует, а наутро глядит — все тело чисто и здорово, только один струп остался, что он не помазал, как велела девушка. Изумился он быстрому исцелению. Однако не захотел взять ее в жены, из-за низкого ее рода, и послал ей богатые дары. Она даров не приняла.

Уехал князь Петр в свою вотчину, в город Муром, совсем здоровым. Но оставался на теле у него один струп, оттого что не помазал его целебной мазью, как наказывала девушка. Вот от этого-то струпа и пошли по всему телу но-

„Ha ez a lány a feleségem akar lenni, bizonyítsa be bölcsességét. Ha valóban bölcs, akkor ebből a lenből készítsen nekem egy inget, gatyát és törülközőt, s mindezt azalatt, amíg fürdöm.”

A szolga elvitte Fevronijának a lenköteget, és átadta a herceg óhaját. A lány megparancsolta a szolgának:

— Mássz fel a kemencére, végy le onnan egy kis darab száraz fahasábot, és add ide!

A szolga engedelmesen levette a fahasábot. Fevronijja lemért belőle egy arasznit, és így szólt:

— Vágd le ezt a darabot a hasábból.

A szolga teljesítette a lány kérését, aki ekkor azt mondta:

— Fogd ezt a rönkdarabot, vidd el hercegnek és mondd neki, hogy ezt üzenem: „Amíg ezt a köteg lent megkártolom, a herceg csináljon ebből a darab fahasábból egy szövőszéket és minden szükséges alkalmatosságot, hogy a fehérműhöz szükséges vásznat megszöhessem.”

A szolga elvitte a hercegnek a lefűrészelt kis fahasábot, és megismételte a lány szavait. A herceg elnevette magát, és visszaküldött a lányhoz:

— Menj, mondd meg a lánynak, hogy egy ilyen kis darab rönkből és ilyen rövid idő alatt nem lehet annyi mindent megcsinálni!

A szolga átadta a herceg üzenetét. Fevronijja éppen ezt várta.

— Akkor hát kérdezd meg gazdád, vajon lehet-e egy ilyen kis köteg lenből inget, gatyát és törülközőt csinálni egy felnőtt férfinak, amíg fürdik!

A szolga ment és átadta a lány üzenetét a hercegnek. Az meghallgatta, és elcsodálkozott, hogy Fevronijja milyen ügyes választ adott.

Ezek után úgy tett, ahogyan a lány parancsolta: megfürdött, bekente a kenőccsel testének valamennyi fekélyét és ótvarát egy kivételével. Elhagyta a fürdőházat — s betegségét már nem is érezte, reggel meg nézi: egész teste tiszta és egészséges, csak egyetlen ótvar maradt rajta, amelyet nem kent be a lány rendelése szerint. Csodálkozott gyors felépülésén. Csakhogy nem akarta elvenni a lányt egyszerű származása miatt, hanem gazdag ajándékokat küldött neki. Fevronijja azonban az ajándékokat visszautasította.

Pjotr herceg teljesen egészségesen hazament Muromba. Csakhogy a testen megmaradt egyetlen ótvar, mivel azt nem kente be a gyógyító kenőccsel, úgy, ahogyan azt a lány meghagyta. S lám, ettől az ótvartól attól a naptól, hogy eltávozott Fevronijja-

вые струнья и язвы с того самого дня, как уехал он от Февронии. И опять тяжело заболел князь, как и в первый раз.

Пришлось вернуться к девушке за испытанным лечением. Добрались до ее дому, и как ни стыдно князю было, послал к ней опять просить исцеления.

Она, нимало не гневаясь, говорит:

— Если станет князь моим супругом, то будет совсем исцелен.

Тут уж он твердое слово дал, что возьмет ее в жены.

Она, как и прежде, дала ему закваски и велела выполнить то же самое лечение. Князь совсем вылечился и женился на ней. Таким-то чином стала Феврония княгиней.

Приехали они в отчину князя, в город Муром, и жили благочестиво, блюдя божии заповеди.

Когда же умер в скором времени князь Павел, стал князь Петр самодержавным правителем в своем городе.

Бояре муромские не любили Февронию, поддавшись наущению жен своих, а те ее ненавидели за низкий род. Но славилась она в народе добрыми делами своими.

Раз пришел один ближний боярин к князю Петру, чтоб поссорить его с женой, и сказал:

— Ведь она из-за стола княжеского каждый раз не по чину выходит. Перед тем как встать, всегда собирает она со скатерти крошки, как голодная!

Захотел князь Петр проверить это и приказал раз накрыть ей стол рядом с собой. Когда обед подошел к концу, она, как с детства привыкла, смахнула крошки в горсть. Князь взял ее за руку, велел раскрыть кулачок и видит: на ладони у нее благоуханная смирна и фимиам. С того дня он больше уж ее не испытывал.

Прошло еще время, и пришли к нему бояре гневные и мятежные:

— Мы хотим, князь Петр, праведно тебе служить, как нашему самодержцу, но не хотим, чтобы Феврония была княгиней над нашими женами. Если хочешь остаться у нас на княжем столе, возьми другую княгиню, а Феврония, получив изрядное богатство, пусть идет от нас куда хочет!

тől, egész testét újra ótvarok és fekélyek lepték el. Megint éppen olyan súlyosan megbetegedett a herceg, mint az első alkalommal.

Nem volt mit tenni, vissza kellett térnie a lányhoz a már kipróbált gyógyítás végett. Eljutottak Fevronyija házához, s bármennyire szegényletes is volt a hercegnek, megint arra kérte a lányt, hogy gyógyítaná meg.

Fevronyija, egy cseppet sem neheztelve, így szólt:

— Ha a herceg a férjem lesz, akkor teljesen felépül.

Pjotr ekkor már becsületszóval fogadta, hogy feleségül veszi a lányt.

Fevronyija, éppúgy, mint először, kovászt adott neki, és megparancsolta, hogy a herceg gyógyítsa magát, ahogyan előbb tette. Pjotr ekkor teljesen meggyógyult, és elvette feleségül Fevronyiját. Ilyenformán lett a lányból hercegné.

Együtt tértek vissza a herceg fejedelemségébe, Muromba, ahol istenfélő életet élve, megtartották az Isten parancsolatait.

Amikor nemsokára Pavel fejedelem meghalt, Pjotr lett városának teljhatalmú uralkodója.

A muromi bojárok nem szerették Fevronyiját, engedve asszonyaik uszításainak, akik gyűlölték a fejedelemasszonyt póri származásáért. De a nép körében a jó cselekedetei Fevronyiját híressé tették.

Egyszer az udvarhoz közel álló egyik bojár felkereste Pjotrot, hogy összeveszejtse őt feleségével, s ezért így szólt:

— Hiszen még a fejedelmi asztaltól sem kel fel illendően. Mielőtt felállna, mint az éhező, összegyűjti az abroszról a morzsákat!

Pjotr maga is meg akart erről győződni, s ezért egyszer megparancsolta, hogy a fejedelemasszonynak terítsenek ömellé. Amikor az ebéd végéhez értek, Fevronyija a morzsákat a tenyerébe söpörte, mint ahogyan gyermekkorában megszokta. A fejedelem kézen fogta, megparancsolta, hogy öklét nyissa ki, és látja: felesége tenyerében mirha és tömjén illatozik. Ettől a naptól kezdve már nem tette őt többé próbára.

Eltelt egy kis idő, s ekkor haragos és lázongó bojárok keresték fel a fejedelmet:

— Pjotr fejedelem! Mi hűségesen akarunk téged, egyeduralkodónkat szolgálni, de nem akarjuk, hogy Fevronyija legyen hitveseink fejedelemasszonya. Ha meg akarod tartani trónodat, akkor végy feleségül egy hercegnőt, Fevronyiját meg gazdagon ajándékozd meg, s hadd menjen, ahová csak akar!

Князь Петр всегда был спокойного нрава, и без гнева и ярости ответил им:

— Скажите-ка сами об этом княгине Февронии, послушаем, что она вам на это скажет!

Мятежные бояре, потеряв всякий стыд, устроили пиршество, и когда хорошо выпили, развязались у них языки, и начали они о княгине говорить нелепо и поносно, как псы лаялись, отрицали ее чудесный дар исцеления, которым бог наградил ее не только при жизни, но и по смерти. Под конец пира собрались они возле князя с княгиней и говорят:

— Госпожа княгиня Феврония! От всего города и от боярства говорим тебе: дай нам то, о чем мы тебя попросим!

Она ответила:

— Возьмите чего просите!

Тогда бояре в один голос закричали:

— Мы все хотим, чтоб князь Петр был властью над нами, а наши жены не хотят, чтоб ты правила ими. Возьми богатства, сколько хочешь, и уезжай, куда тебе угодно!

Она им и говорит:

— Я обещала вам, что получите то, чего просите. А теперь обещайте вы дать мне то, чего я у вас попрошу.

Бояре же недогадливые обрадовались, думая, что легко от нее откупятся, и поклялись:

— Что ни попросишь, сразу же беспрекословно отдадим тебе!

Княгиня и говорит:

— Ничего мне от вас не надо, только супруга моего, князя Петра!

Подумали бояре и говорят:

— Если князь Петр сам того захочет, ни слова перечить не будем!

Злобные их души озарились дьявольской мыслью, что вместо князя Петра, если он уйдет с Февронией, можно поставить другого самодержца, и каждый из них втайне надеялся стать этим самодержцем.

Князь Петр не мог нарушить заповедь божью ради самодержавства. Ведь сказано: «Кто прогонит жену, не обвиненную в прелюбодеянии, и женится на другой, тот сам станет прелюбодеем». Поэтому князь Петр решил отказаться от княжества.

Пiotр fejedelem nyugodt természetű volt, ezért harag és düh nélkül válaszolt a bojároknak:

— Mondjátok ezt meg Fevronyijának magatok, s halljuk, mit szól erre!

A lázongó bojárok, elveszítve minden szégyenérzetüket, lakomát rendeztek, s amikor már jól lerészegedtek, nyelvük megoldódott, és a fejedelemasszonyról becsmérően és ostobán nyilatkoztak, úgy ugattak, mint az ebek, kételkedtek csodálatos gyógyítóképességében, amellyel az Isten megajándékozta nemcsak életében, hanem holta után is. A lakoma végefelé a fejedelem és fejedelemasszony köré gyűltek, és így beszéltek:

— Fevronyija! Fejedelemasszony! Az egész város és valamennyi bojár nevében szólunk hozzád: add meg nekünk azt, amit kérünk tőled!

Fevronyija így felelt:

— Vegyétek, amit kértek!

A bojárok ekkor kórusban kiáltozni kezdtek:

— Valamennyien azt akarjuk, hogy Pjotr fejedelem legyen az uralkodónk, de asszonyaink nem akarják, hogy te kormányozd őket. Vegyél magadhoz annyi kincset, amennyit csak akarsz, s menj el bárhová!

Fevronyija így válaszolt nekik:

— Megígértem, hogy megkapjátok azt, amit kértek. Most ti ígérjétek meg, hogy megkapom, amit kérek tőletek.

A nehézkes észjárású bojárok megörültek, gondolván, hogy könnyen megússzák a dolgot, és megesküdtek:

— Bármit is kérsz, vonakodás nélkül megadjuk neked!

A fejedelemasszony ekkor így szólt:

— Semmi sem kell tőletek, csak a férjem, Pjotr fejedelem.

Gondolkodtak a bojárok, aztán így szóltak:

— Ha Pjotr fejedelem maga is így akarja, akkor egy szóval sem mondunk ellent!

Gonosz lelküket az az ördögi gondolat világította meg, hogy ha Pjotr fejedelem elmegy Fevronyijával, akkor helyébe más uralkodót lehet ültetni, s titokban mindegyikük maga remélte, hogy fejedelem lehet.

Pjotr fejedelem nem tudta megszegni Isten parancsolatát az uralkodás kedvéért. Hiszen meg vagy on írva: „Ha valaki elűzi az ő feleségét, aki nem paráználkodott, és mást vesz feleségül, az maga lészen parázna.” Pjotr fejedelem ezért lemondott az uralkodásról.

Бояре приготовили им большие суда, потому что под Муромом протекает река Ока, и уплыли князь Петр с супругою своею на этих судах.

Среди приближенных был с ними на судне один человек со своей женой. Соблазняемый бесом, этот человек не мог наглядеться на княгиню Февронию, и смущали его дурные помыслы. Она угадала его мысли и говорит как-то ему:

— Зачерпни-ка воды с этой стороны судна и испей ее!

Он сделал это.

— Теперь зачерпни с другой стороны и испей!

Испил он опять.

— Ну как? Одинакова на вкус, или одна слаще другой?

— Вода как вода, и с той стороны и с этой!

— И женское естество одинаково. Почему же забывая свою жену, ты о чужой помышляешь?

И понял боярин, что она читает чужие мысли, не посмел больше предаваться грешным помыслам.

Плыли они весь день до вечера, и пришла пора причалить к берегу на ночлег. Вышел князь Петр на берег, ходит по берегу и размышляет:

«Что теперь с нами будет, не напрасно ли я сам лишил себя самодержавства?»

Прозорливая же Феврония, угадывая его мысли, говорит ему:

— Не печалься, князь, милостивый бог и жизни наши строит, он не оставит нас в унижении!

Тут же на берегу слуги готовили княжеский ужин. Срубили несколько деревьев, и повар повесил на двух суковатых рассошках свои котлы. После ужина проходила княгиня Феврония по берегу и мимо этих рассошек, благословила их и говорит:

— Пусть вырастут из них наутро деревья и с ветками и листвою!

Так и сбылось. Встали утром, а на месте рассошек — большие деревья шумят листвою. И только хотели люди собирать шатры и утварь, чтобы переносить их на суда, прискакало посольство из города Мурома челом бить князю:

— Господин наш, князь! Мы пришли к тебе от всего города, не оставь нас, сирот твоих, вернись в свою вотчину. Мятежные вельможи муромские друг друга перебили, каждый хотел стать

А боярок nagy hajókat készítettek elő a számára, mivel Murom alatt folyik az Oka. Pjotr fejedelem ezeken a hajókon hitvesével együtt elhajózott.

Környezetükben volt egy ember a feleségével. Az ördögtől megkísértette ez az ember nem tudott Fevronijára pillantani: rossz gondolatai miatt zavarban volt. Fevronija kitalálta gondolatait, és egyszer csak azt mondja neki:

— Meríts a hajónak ezen az oldalán vizet, és idd meg!

Az ember így cselekedett.

— Most meg a másik oldalon meríts, és igyál!

Az ember ismét ivott.

— Nos, milyen volt? Egyforma ízű, 'vagy az egyik víz édesebb volt a másiknál?

— A víz az víz ezen az oldalon is, a túlsón is!

— A női természet is egyforma. A magad feleségéről elfeledkezve miért jár az eszed idegen asszonyon?

A bojár megértette, hogy Fevronija a mások gondolataiban olvas, s ezért többé nem merte átengedni magát bűnös szándékainak.

Egész nap hajóztak estig, amikor eljött az ideje, hogy éjszakázni kikössenek a parton. Pjotr fejedelem kilépett a partra, és sétálás közben azon gondolkodott:

„Mi lesz most velünk? Nem feleslegesen fosztottam-e meg magamat trónomtól?”

A jövőbe látó Fevronija kitalálta gondolatait, és így szólt hozzá:

„Ne szomorkodj, fejedelem, a könyörületes Isten elrendezi a mi sorsunkat is, nem hagyja, hogy megalázzanak bennünket!”

A szolgák ott a parton előkészítették a fejedelmi vacsorát. Kivágtak néhány fát, és a szakács két göcsörtös könyökfára felakasztotta a kondérokát. Vacsora után Fevronija fejedelemasszony elment a könyökfák mellett, s megáldva azokat is, így szólt:

— Reggelre lombos fák nőjenek ki belőlük!

Így is történt. Reggel felkeltek, s látják, hogy a lenyesett ágak helyén zúgó koronájú hatalmas fák állnak. Az emberek már éppen arra készülődtek, hogy összeszedjék a sátrakat és a felszerelést, s felrakják a hajókra, amikor lovas küldöncök érkeztek Muromból, kérést tolmácsolva a fejedelemnek:

— Urunk, fejedelmünk! Az egész város nevében szólunk, ne hagyj el bennünket, árváidat, hanem térj vissza trónodra. A lázongó muromi főurak egymást kaszabolták le, mert mindegyikük fejede-

самодержием, и все от меча погибли. А остальные вельможи и весь народ молят тебя: «Князь, господин наш, прости, что прогневали мы тебя! Говорили тебе лихие бояре, что не хотят, чтоб княгиня Феврония правила женами нашими, но теперь нет уж их, все мы однодушно тебя с Февронией хотим, и любим, и молим, не покидайте рабов своих!»

И вернулись князь Петр и княгиня Феврония в Муром. Правили они в городе своем по законам Божиим и были милостивы к своим людям, как чадолюбивые отец и мать. Со всеми были равно сердечны, не любили только спесивых и грабительствующих, не жадны были к земным богатствам, но для вечной жизни богатели. Истинными пастырями города они были, не яростью и страхом правили, а истиной и справедливостью. Странствующих принимали, голодных кормили, нищих одевали, несчастных от гонений избавляли.

Когда приблизилась их кончина, они молили бога, чтобы в один час переселиться в лучший мир. И завещали, чтобы похоронили их в одной большой каменной гробнице с перегородкой посредине. В одно время облачились они в иноческие одежды и приняли монашество. Князя Петра называли в иночестве Давидом, а Февронию — Евфросинией.

Перед самой кончиной княгиня Феврония вышивала покров, с ликами святых на престольную чашу для собора.

Приняв иночество, князь Петр, названный теперь Давидом, послал сказать ей: «О сестра Евфросиния! Близка моя кончина, но жду тебя, чтобы вместе покинуть этот мир».

Она ответила: «Подожди, господин мой, сейчас дошью покров для святой церкви».

И во второй раз прислал князь сказать: «Недолго могу ждать тебя!»

И в третий раз послал: «Отхожу из этого мира, не могу больше ждать!»

Княгиня-инокиня в это время вышивала последний покров, уже вышила лик святого и руку, а одежды его еще не вышила и, услышав зов супруга своего, воткнула иглу, замотала вокруг нее нитку и послала сказать князю Петру — в иночестве Давиду, — что и она готова.

лем хотел быть, и поэтому мечом погубили. А в жизни остался боярин и весь народ просит тебя: „Князь, господин наш, прости, что прогневали мы тебя! Говорили тебе лихие бояре, что не хотят, чтобы княгиня Феврония правила женами нашими, но теперь нет уж их, все мы единодушно тебя с Февронией хотим, и любим, и молим, не покидай рабов своих!“

Пётр fejedelem és Fevronija fejedelemasszony vissza is tért Muromba. Isten törvényei szerint uralkodtak a városban, könyörületesek voltak embereikhez, mint a gyermekeit szerető apa és anya. Mindenkihez egyformán szívélyesek voltak, csak a gögös és harácsoló embereket nem szerették, a földi gazdagság nem vonzotta őket, csak az örök életre készültek fel lélekben. Igazi pásztoraik voltak ők a városnak, nem haraggal és megfélemlítéssel kormányoztak, hanem igazsággal. A vándorokat megvendégelték, az éhezőket táplálták, a koldusokat felöltöztették, a szerencsétlen üldözötteket megvédelmezték.

Amikor életük beteljesült, azért könyörögtek Istenhez, hogy egy és ugyanazon órában költözzenek a jobbik világba. Úgy rendelkeztek, hogy egy nagy kőkoporsóba temessék el őket, amelyet középben elválasztanak. Egyszerre vették fel a szerzetesi és apácaruhát. Pjotr fejedelem a kolostorban a David nevet kapta, Fevroniját pedig Jevfroszinijának nevezték el.

Közvetlenül az elmúlás előtt Fevronija fejedelemasszony egy terítőt hímezett a szentek képével a székesegyház fejedelmi kelyhe alá.

Felvéve a szerzetességet, Pjotr fejedelem, akit most már Davidnak neveztek, üzenetet küldött a fejedelemasszonynak: „Ó, Jevfroszinija! Ütött az utolsó órá, de megvárlak, hogy együtt hagyjuk el ezt a világot.“

A fejedelemasszony így válaszolt: „Uram, várj még, rögvest befejezem a szent templom részére a terítő hímezését.“

Másodszor is üzent neki a fejedelem: „Nem tudok sokáig várni!“

Azután harmadszor is üzent a fejedelem: „Eltávozom ebből a világból, nem tudok tovább várni!“

Az apáca-fejedelemasszony ebben az időben már az utolsó terítőt hímezte, ujjai alatt már kirajzolódott a szent ábrázata és keze, de ruházata még nem volt kész. Hallván azonban férje hívó szavát, a tűt beleszúrta a terítőbe, körültekerte cérnával, és azt üzent Pjotr fejedelemnek — szerzetesi nevén Davidnak —, hogy már ő is kész az útra.

После их кончины церковнослужители решили положить тело князя Петра в соборной церкви пречистой Богородицы в Муроме, а тело княгини Февронии — в загородном женском монастыре, в церкви Воздвиженья животворящего креста, так как нельзя, дескать, мужа и жену положить в одной гробе, раз они стали иноками. Сделали для них отдельные гробницы и похоронили святого Петра в городском соборе, а святую Февронию в другой гробнице в загородной Воздвиженской церкви. А ту двойную гробницу каменную, что они велели сделать себе еще при жизни, оставили пустою в том же городском соборе.

Но на другой день утром увидели, что отдельные их гробницы пусты, а святые тела князя и княгини покоятся в той общей каменной гробнице, которую они велели сделать для себя перед смертью. И те же неразумные люди, что пытались при жизни разлучить их, нарушили их покой после смерти: они снова перенесли святые тела в особые гробницы. И на третье утро увидели опять тела князя и княгини в общей гробнице. После этого больше уж не смели трогать их святые тела, и так и остались они в соборной церкви Рождества пресвятой богородицы, где сами велели себя похоронить.

Мощи их даровал бог городу Мурому во спасение: всякий, кто с верою приходит к гробнице с их мощами, получает исцеление.

lelküket az Istennek.

Holtuk után a papok úgy döntöttek, hogy Pjotr fejedelem testét a Szeplőtelen Istenanya muroni székesegyházában helyezik el, Fevronyija tetemét meg a város határában levő zárdában, az életet adó Mennymbemenetel templomában temetik el, mivelhogy nem szabad, úgymond, férjet és feleséget közös koporsóba tenni, ha a férj szerzetes, a feleség apáca lett. Külön-külön koporsót készíttettek számukra, és a szent életű Pjotrot a város székesegyházában temették el, a szent Fevronyiját pedig egy másik koporsóba helyezve a városon kívüli Mennymbemenetel templomában. Azt a kettős koporsót pedig, amelyet még életükben maguknak csináltattak, üresen hagyták a város székesegyházában.

A következő nap reggelén azonban azt látták, hogy a külön-külön elhelyezett koporsók üresek, a fejedelem és fejedelemasszony szent teteme pedig abban a közös koporsóban nyugszik, amelyet a fejedelmi pár készíttetett magának halála előtt. Ugyanazok az ostoba emberek, akik még éltekben el akarták őket választani egymástól, megzavarták nyugalmaikat holtuk után is: újból külön koporsóban helyezték el testüket. De a harmadik nap reggelén ismét együtt találták a fejedelem és fejedelemasszony tetemét a közös koporsóban. Ezek után már senki sem merte háborgatni szent tetemüket, s így együtt maradtak a Szent Istenanya születésének tiszteletére emelt székesegyházban, ahol maguk is nyugodni akartak.

Földi maradványuk az Úr akaratából Murom védelmezője lett; bárki, aki hittel keresi fel a tetemüket rejtő szarkofágot, meggyógyul.

«Повесть о Петре и Февронии Муромских» — сюжетная повесть XV века. Она развивает историческую тему, но без старания автора дать достоверное описание событий. Сюжет повести вполне вымышленный, сотканный из исторических данных, фольклорных ходячих мотивов и элементов книжной легенды. Герои повести носят исторические имена, но они — поскольку о них в летописях не упоминается, — по всей вероятности являются продуктами творческой фантазии писателя. Зарождение сюжетной повести в XV веке свидетельствует о стремлении русской книжности отойти от прежних литературных традиций, требовавших исторической точности и открытого дидактизма.

¹ Муром — древнерусский город, центр одноименного княжества. Сейчас находится во Владимирской области.

² Агриков меч — Агрик или Агрика — сказочный богатырь, владевший мечом-кладенцем.

³ Петр — вымышленное лицо.

⁴ Бортник — человек, собирающий в лесу дикий мед.

⁵ Дежа — кадка, в которой квасят и месят тесто.

Текст дан в переводе Б. А. Ларина. Перевод печатается по «Хрестоматии по древнерусской литературе», составленной М. Е. Федоровой и Т. А. Сумниковой. М., 1969, стр. 126—135.